

Lukács Attila

**Határon átnyúló magyar-magyar kapcsolatok
a kárpátaljai sajtó hasábjain.
1990–1993**

A legfontosabb társadalmi eseményekről elsőként a médiumokból lehet értesülni, de híreikkel ildomos óvatosan bánni, hiszen azok a sok esetben a fenntartók politikai beállítottságát és megfogalmazóik szemléletét tükrözik. A fenntartó lehet szervezet, alapítvány, párt, vagy maga az állam, és mint olyan, részrehajlónak mutatkozhat a közlendőt illetően és annak nyelvezetében is. Ez a megállapítás különösen érvényesül a vizsgált terület és korszak sajtóanyagában. A kárpátaljai magyar sajtót 1990–1993 között látványos – ha nem is 180°-os – fordulat jellemezte, mint általában a térségben található más sajtóorgánumokat is. Az átalakulásban fokozatos átmenetet figyelhetünk meg az erősen cenzúrázott szovjet és a „liberális” ukrán sajtószabályozás között. 1990 sajtótevékenysége már egyébként is a peresztrojka jegyében zajlott, tehát valamivel szabadabban lehetett értekezni a Gorbacsov előtti korszakhoz képest. Sőt, sok esetben „kommunista-pukkasztó” cikkek is felszínre törtek, mint pl. értekezések Sztálin életéről, főleg kártevéseiről, vagy a szovjet vezetés bírálata az Ukrajnával szemben alkalmazott megkülönböztetések kapcsán.

A kárpátaljai magyarság is rendelkezett nemzeti nyelvű sajtótermékekkel, többel is, de ezek közül nem mindegyiket tekinthetjük számottevőnek. Főleg azon lapokra volt érdemes koncentrálnunk, amelyek a kolhozok életét pozitívan bemutató egysíkú profiltól valamelyest elrugaszkodott tartalommal rendelkeztek. A leginkább meghatározó sajtóorgánum a (szovjet Pravda mintájára elnevezett) Kárpáti Igaz Szó volt. A lap országos napilapként jelentkezett, így olvasóinak tájékozottsága meglehetősen naprakész lehetett. A Kárpáti Igaz Szó külföldön is előfizethető sajtótermékké vált, ennek köszönhetően az érdeklődő magyarországi lakosok is megismerkedhettek a kárpátaljai magyarság életével. Természetesen más kárpátaljai lapokba is betekintünk majd.

Az elemzés során egyaránt figyelembe kellett vennünk a nemzetközi, magyarországi, ukrainai, kárpátaljai politikai és társadalmi eseményeket, ugyanis ezek nemcsak a határokon átnyúló magyar-magyar kapcsolatokra voltak hatással, hanem a magyar-magyar kapcsolatok bemutatásának intenzitására is. A

kapcsolati formák meglehetősen változatosak voltak. A politikai-diplomáciai, gazdasági, társadalmi formák és azok altípusai évenkénti lebontásban is jól elkülöníthetőek voltak. Az Antall-kormány időszakában a magyarországi és a kárpátaljai magyarság élete és főleg egymással való kapcsolata gyökeres fordulatot vett. A hétköznapi emberek e sorsfordító eseményekről leginkább a sajtó hasábjairól értesülhettek. A kapcsolatok minősége évenként is komoly változáson ment keresztül, megnyilvánulási formáik nagyrészt egy-egy központi esemény körül összpontosultak. Ezek az események többnyire politikai jellegűek voltak. A legnagyobb hatással a kárpátaljai magyarság és a magyarországi magyarság kapcsolatára az államfői találkozók, közszereplők, politikusok látogatásai, diplomáciai események voltak. A politikai-intézményi kapcsolatok többnyire négy csoportba sorolhatók: kormányközi kapcsolatok, magyarországi politikusoknak a kárpátaljai magyar közösségbe, kárpátaljai magyar politikusoknak magyarországi társaikhoz történő látogatása, szervezettel, intézménnyel és alapítvánnyal létesített kapcsolatok. A gazdasági kapcsolatok ekkor még nem voltak igazán intenzívek, sőt annyira jellemzőek sem, a kezdeti próbálkozások sokszor bizonyultak meddőnek vagy nem kifizetődőnek a bürokrácia miatt. A gazdasági próbálkozásokat rendszerint a munkamegosztással kapcsolatos tájékozódás, szakmai képzések és termékbemutatók jellemezték, közülük az utóbbi volt a legnagyobb súlyú. A társadalmi-kulturális kapcsolatok sajtóintenzitását általában a politikai események homályosították el, ennek ellenére intenzívek, sokoldalúak voltak, s többnyire segítészándékkal fordultak a kárpátaljai magyarok felé. A társadalmi kapcsolatok közül a közszereplők, hírességek látogatását, kulturális vetélkedőket, kárpátaljai magyarországi vendégszereplését lehet kiemelni. Sok esetben persze nehéz különválasztani a kapcsolati formákat, mert közöttük nagy volt az átfedés.

Már 1990-ben kiütköztek a kárpátaljai magyarság legégetőbb problémái, mint az autonómiatörekvések, a gazdasági krízis, a magyarországi könyvek és sajtó nehéz hozzáférhetősége, illetve a magyar állammal történő párbeszéd hiánya. A sajtó hasábjain nyomon tudjuk követni a lassú változást. A politikai kapcsolatok terén az első biztató jel az volt, hogy a rendszerváltozást követően választás útján hatalomra került Antall kormány támogatásáról biztosította a kárpátaljai magyarokat, amint ezt az MDF-es Für Lajos a KMKSZ tisztújító konferenciáján kijelentette.¹ A kárpátaljai sajtóban a magyarországi politikai eseményekre ekkor még nem fektettek különösebb hangsúlyt, köszönhetően a szovjetunióbeli hatásoknak is. A politikai-diplomáciai kapcsolatokat a kárpátaljai magyarsággal átmenetileg a Magyarok Világszövetsége (MVSZ) vállalta, vagy inkább helyettesítette. Képviselői kezdetben majdnem minden kárpátaljai ma-

¹ -MANKOVITS- *Számítunk az anyaország segítségére*. Kárpátalja, 1990, május., 1. évf., 2. sz., 4.

gyar rendezvényen jelen voltak.² Júniusban a KMKSZ és az MVSZ a Vereckei-hágóhoz szervezett kirándulást, „ahol vidám juniális keretében emlékeztek meg a magyarok 896-os honfoglalásáról”. A rendezvényen az MVSZ képviselőin kívül más meghívottak is részt vettek. „Az ünnepi megemlékezésen a többi között beszédet mondott Komlós Attila főtitkár, Rátkay Róbert londoni evangélikus püspök. Az egybegyülteket több testvérszervezet képviselői, így Fuksz Sándor a CSEMADOK nagykaposi járási szervezetének társadalmi elnöke, Abraham Zoltán, az MDSZ szatmárnémeti szervezetének titkára és mások is köszöntötték.”³ A rendezvényen jelen volt Páldy [helyesen: Páldi] András, Magyarország első, de még a moszkvai nagykövetséghez tartozó kijevi főkonzulja is, aki a függetlenné válást követően 1992-ig az első nagykövet lett. A Vereckei-hágó emlékművének 1996-ra tervezett végleges helyreállításáról az MVSZ és a KMKSZ 1990 során többször is tárgyalt.⁴ A juniális kitűnő példája volt a magyar-magyar kapcsolatok terén 1990-ben kialakult sémának, a „vendégek” több ízben hasonló megoszlásban voltak jelen. A kapcsolat ekkor leginkább nem közvetlenül kormányoldalról, hanem társadalmi szervezetek részéről nyilvánult meg, bár a kormány is tiszteletét tette valamilyen módon, jórészt a külügy részéről, hiszen képviselők ekkor a Szovjetunió szemében nem magyar-magyar, hanem nemzetközi kapcsolatnak minősült. Az eseményen – mint láthattuk – nemcsak magyarországi meghívottak, hanem „nyugati” országokbeli és más határon túli magyar szervezetek képviselői is megjelenhettek. A magyar-magyar kapcsolat szempontjából minden magyar részegység képviseltette magát, amit mérföldkőnek tekinthetünk. A magyar-magyar kapcsolat tehát nem kizárólag az anyaországgal kialakított kapcsolattartást jelentette, hanem a nyugaton emigrációban, valamint a környező országokban élő, szintén határon túli testvérekkel való kontaktust is. A magyar-magyar kapcsolatok során ők is sorsközösséget vállalhattak egymással, megoszthatták tapasztalataikat. Ezek a rendezvények – az első hivatalos szervezetnek tekinthető MÁÉRT megalakulásáig – a nyilvános fórumot helyettesítették, az előttük álló problémákat persze jó ideig nem tudták megoldani.

A kárpátaljai magyarság számára az Antall-kormány idején a legjelentősebb lépés Göncz Árpád 1990. szeptember 27-i ukrajnai, pontosabban Ukrán SZSZK-beli látogatása volt. A sajtóbeszámolókat szerint ez volt az első olyan

² (MOÓR): *Zsúfolt program. A KMKSZ hírei*. Kárpátalja, 1990. május., 1. évf., 2. sz., 2-3.

³ -AGY- *Juniális a Vereckei-hágón*. Kárpáti Igaz Szó (a továbbiakban KISZ) 1990. június 26., 145. sz., 1.

⁴ Lásd *Emlékmű Verecke híres útján*. Kárpátalja, 1990. november, 13. sz., 9. és M.K.: *Magyarok a Vereckei-hágón*. Kárpátalja, 1990. december, 16. sz., 12.

államfői látogatás az országban, amely a függetlenség elfogadását követte,⁵ és ezzel olyan jelentős eseménnyé vált, hogy csaknem egy héten keresztül a címlapokon szerepelt, sőt, címlaponként legalább három egymást fedő cikkel. Igaz, ezek többsége a hivatalos Ukrinform tudósítása volt. A Kárpáti Igaz Szó szerint Göncz Árpád az USZSZK Legfelsőbb Tanácsának meghívására érkezett az országba, így nem is látogatás, mint inkább találkozó volt, ahol „Ukrajna dolgozói annak a reményüknek adtak hangot, hogy [az államfő] hivatalos látogatása elősegíti a jószomszédi kapcsolatokat és a kölcsönösen előnyös együttműködést az Ukrán SZSZK és a Magyar Köztársaság között.”⁶ Az állami szintű látogatás során megpróbálták kidolgozni a mindkét fél számára előnyös feltételeket. Leonid Makarovics Kravcsuknak, az ukrán Legfelsőbb Tanács elnökének véleménye kedvező volt: „Megbízhatjuk kormányainkat és minisztériumainkat, hogy dolgozzák ki az új megállapodásokat, amelyek felölelik a népeink közötti gazdasági kapcsolatokat.”⁷ A találkozón nemcsak gazdasági kérdések szerepeltek, hanem felmerült a nemzetiségi problémák megoldásának kérdése is. Leginkább arról esett szó, hogy milyen távlati vannak az ukrán-magyar együttműködésnek, hogyan hathat a nemzetiségi problémákra a jószomszédi kapcsolat erősödése. Göncz Árpád szerint: „Baráti légkörben zajlott az eszmecsere, hiszen Magyarország és Ukrajna közös úton halad. Mindkettőnek hasonló feladatokat kell megoldani. Gazdasági, tudományos és kulturális téren.”⁸ Az államfő a kijevi találkozóról Kárpátaljára utazott, ahol tömeg fogadta. Szállása az ungvári Barátság szállóban volt. Ungvárról vidéki körútra indult, útvonala az Ungvár-Munkács-Gát-Beregszász-Nagyszőlős-Ungvár vonalat követte. Az ungvári Petőfi-szobor felavatása példaértékű volt a kárpátaljai magyarság számára, akárcsak maga a látogatás, ami óriási gesztus volt a magyar államfő részéről. Immár hivatalos kapcsolatot ápolhattak a kárpátaljai magyarsággal. A szoboravatáson mindkét köztársasági elnök felszólalt.

Göncz Árpád az ünnepség alkalmából rendezett sajtókonferencián kifejtette, hogy az együttműködés távlati céljai között szerepelt egy kormányközi – ún. vegyes – bizottság néhány hónapon belüli felállításának reménye is. Októberben valóban felállították az első ukrán-magyar vegyes bizottságot a közös kérdések és problémák megvitatására. (Ez a vegyes bizottság Magyar-Ukrán – Ukrajnában Ukrán-Magyar – Kormányközi Vegyes Bizottság néven jelenleg is

⁵ Göncz Árpád kijevi látogatásáról. (Ukrinform). KISZ., 1990. szeptember 29., 225., sz. 1.

⁶ Göncz Árpádnak, a Magyar Köztársaság elnökének ukrain látogatásáról. KISZ, 1990. szeptember 27., 223.sz., 1.

⁷ Ukrinform: Magyar Köztársaság elnöke Kijevben. KISZ, 1990. szeptember 28., 224.sz., 1.

⁸ I. SZAJKO, A. GROČENKO, az UKRINFORM tudósítói: L. M. Kravcsuk és Göncz Árpád sajtókonferenciája. KISZ, 1990. szeptember 29., 225. sz., 1.

működik.) Meglepő módon viszont a sajtókonferencián résztvevőket nemcsak politikai kérdések foglalkoztatták, hanem – az egyik riporternek köszönhetően –, egy olyan alapprobléma is előtérbe került, amely a kárpátaljai magyarságot 1989 óta sújtotta, azaz a kárpátaljai magyarság magyarországi sajtótermékekkel, könyvekkel való ellátásának megszűnése. A kérdés vélhetően váratlanul érte Göncz Árpádot, hiszen kielégítő válasszal nem tudott szolgálni, melyet válasza elején le is szögezett. „Az ilyen gyakorlati kérdések megválaszolását a már említett kormányközi bizottságtól várom, s ezeket fel kell vetni előtte. Azt hiszem a gazdasági problémákból eredő nehézségeket jóindulattal át lehet hidalni. Ez egyike a megoldandó nyitott kérdéseknek, éppen olyan, mint a határátlépéskor beváltott harminc rubel, melynek technikai részletét meg kell oldani.”⁹

Voltak a politikát kevésbé érintő események is, amelyek kulturális szempontból bizonyultak hiánypótlónak, hiszen a magyarországi és kárpátaljai magyarság ritkán találkozhatott egymással, amit a folyamatos vízumproblémák¹⁰ is tetézték. A határforgalom akadályozása és a csaknem két éven keresztül húzódó útlevelellátási-kiállítási probléma csak lassan enyhült. A kulturális kapcsolatokat nagyban elősegítette a két ország oktatási intézményei közötti együttműködés is. Az Ungvári Állami Egyetem fennállásának 45. évfordulója alkalmából rendezett megemlékezésen a meghívott intézmények között magyarországi (a Nyíregyházi Bessenyei György Főiskoláról Székely Gábor rektor), valamint újvidéki, szlovák és szovjet felsőoktatási intézmények képviselői is jelen voltak.¹¹

A társadalmi jellegű kapcsolatok a politikaiaknál jóval előrébb jártak és sokkalta szerteágazóbbak voltak. A palettán a közös megemlékezéseken át a hagyományos Barátság-fesztiválon keresztül egészen a kulturális rendezvényekig minden megtalálható volt. Kiemelkedő eseménynek számított kárpátaljai tanárok és diákok részvétele a szakmai továbbképzést célzó debreceni Ady Akadémián,¹² a táncdalénekes Szűcs Judith¹³ látogatása, valamint a Felső-Tisza-vidéki kórustalálkozó,¹⁴ ahol a magyarországiak rájöhettek, hogy „Kőrösmezőn is élnek magyarok”.¹⁵ Fontos esemény volt a szovjet időszakból örökölt Barátság-fesztivál is, amelyet immár 27. alkalommal rendeztek meg, és melyen Göncz Árpád is megjelent, sikerét magyarországi zenekarok, szervezetek részvétele is

⁹ SZABÓ BÉLA: *Göncz Árpád sajtókonferenciája*. KISZ, 1990.szeptember 30., 226. sz., 1-2.

¹⁰ I. TYITOV: *Vízum nélkül?* KISZ, 1990. október 9., 232. sz., 3.

¹¹ *Ünnepi gyűlés a színházban* KISZ, 1990.október 21., 243. sz., 2.

¹² FEDINEC CSILLA: *Az Ady Akadémián jártam*. KISZ, 1990. október 5., 229. sz., 4.

¹³ „*Imádok énekelni*” Kis Kárpáti Igaz Szó, 1990/7. In: KISZ, 1990. szeptember 20., 217. sz., 4.

¹⁴ *Felső-Tisza-vidéki kórustalálkozó*. KISZ, 1990. szeptember 19., 216. sz., 1.

¹⁵ SZABÓ BÉLA: *Kőrösmezőn is élnek magyarok*. KISZ, 1990. szeptember 30., 226. sz., 2.

emelte. Az itt rendezett Miss Globus '90 szépségkirálynő-választás nyertese egy zalaegerszegi lány, Vörös Judit lett.¹⁶

Az 1990-es év gazdasági kapcsolatait inkább a kapcsolatfelvétel és az adatgyűjtés, az igények felmérése töltötte ki, hiszen jóval bonyolultabb volt egy stabil és éveken át működni képes munkaközösség ismeretlen környezetben történő felállítása, mint egy néhány napos rendezvény lebonyolítása. Mindenesetre Göncz Árpád látogatását követően nagyon sokan fordultak Kárpátalja felé. Akadtak jelentkezők a gazdasági kapcsolatok létrehozására, a nagy várakozással érkezők azonban gyakran keserű szájjal távoztak. A magyarországi ALKA COOP cég képviselői Técsőn nemzetközi vásárt hirdettek, ám a csapi vámhivatal hozzáállása kis híján megghiúsította a tervet. Az október 10-i eseményre 24 céget vártak, köztük indiaiakat és olaszokat is, de a dolgukat Moszkva is megnehezítette, hiszen három-négyszeres vámot kellett fizetniük.¹⁷ végül is a Kárpátia COOP ALKA (Szajol) kárpátalját érdemesnek látta a beruházásra. Megszületett egy szándéknyilatkozat, miszerint szeretnének létrehozni egy Tisza COOP közös vállalatot is az arra hajló kárpátaljai vállalkozókkal.¹⁸ A kezdeményezés példaértékűnek bizonyult, mert ettől kezdve Kárpátalján évente három-négy nemzetközi vásárt, kiállítást szerveztek különböző külföldi cégek bevonásával.

1991-re létrejött egyfajta kontinuitás is az eseményekben. Nem különálló események jelentették a kapcsolattartást, hanem a korábbiak folytatása, s az újonnan sorra kerülő események az év folyamán többször is ismétlődhetnek. Több, az előző évben kidolgozott terv is ekkor valósulhatott meg. A sajtót illetően már nemcsak az addig a moszkvai Pravdat utánzó Kárpáti Igaz Szó méretében történt változás, hanem szerkezetében is. Külön mellékletet csatoltak hozzá, mint a Pesti Hírlapot, amely szinte teljes egészében magyarországi eseményekkel foglalkozott, valamint a Duna Expressz nemzetközi hirdető újságot, amelyben legnagyobb részt magyarországi hirdetések jelentek meg. Kárpátalja magyarsága a kapcsolatépítés lázában égett.

A politikai kapcsolatok háttérbe kerülésével inkább a közös társadalmi események rajzolódtak ki. Fontos szerep jutott a kárpátaljai magyar közösség kultúrájának, tudományos munkájának magyarországi bemutatásának, elismertetésének. Horvát Katalint, az ungvári egyetem Magyar Filológiai Tanszékének előadóját kiváló és áldozatos munkájának köszönhetően a Magyar Nyelvtudományi Társaság Csűry Bálint emlékéremmel tüntette ki.¹⁹ Februárban a budapes-

¹⁶ HORVÁTH SÁNDOR: *Három nap a Fesztivál jegyében*. KISZ, 1990. október 2., 227. sz., 2.

¹⁷ BIMBA FERENC: *Nemzetközi vásár lesz Técsőn*. KISZ, 1990. október 7., 231. sz., 4.

¹⁸ SZÖLLŐSI TIBOR: *A centralizmus béklyójában. Ha szabad, akkor miért nem lehet?* KISZ, 1990. október 20., 231. sz., 2.

¹⁹ *Nemzetközi elismerés*. KISZ, 1991. február 2., 23. sz., 2.

ti Szovjet Kultúra és Tudomány Házában a kárpátaljai napok során egy „főleg festményeket és iparművészeti tárgyakat bemutató kiállítás” keretében ismertették meg a nagyközönséget a kárpátaljai művészettel. Ennek megrendezéséhez a Magyar Nemzeti Galéria és a szentendrei Ferenczy Múzeum is segítséget nyújtott. Sőt, március 14-én még a szovjet levéltárak 1848–49-es dokumentumaiból is rendeztek kiállítást, aminek apropóján neves magyar és szovjet történészek részvételével kerekasztal-beszélgetést is szerveztek.²⁰ A kulturális látogatások egyre színvonalasabbak és kidolgozottabbak voltak, gondolva a nyíregyházi, rakamazi vendégszereplésre,²¹ vagy a Magyar Reformátusok II. Világtalálkozó-jára 1350 kárpátaljai részvételével, akiket a MÁV különvonata vitt Debrecenbe. A találkozót június 21-én a Nagyerdei Stadionban rendezték meg.²²

Az év elején tisztázódn látszódtak a magyarországi lapokkal való ellátás problémái is, amiben a Kárpáti Igaz Szó szerint „a hivatali bürokrácia és a KMKSZ szervezetlensége egyaránt közrejátszott”. Az első két szállítmányt egyébként a kárpátaljai alapszervezetek ajándékba kapták. Akik az első szállítmány helyéhez, azaz Szürtéhez közelebb estek, hamarabb jutottak hozzá. A „nagyberegi ülésen ugyanis úgy döntött a választmány, hogy a helyi szervezetek maguk gondoskodnak a szállításról, és megtarthatják az értékesítésből befolyt összeget.”²³

Gazdasági téren nem volt jelentős az előrehaladás. Ungváron,²⁴ Munkácson²⁵ nemzetközi vásárok színesítették a mindennapokat, és természetesen folytatódtak a munkálatok Técsőn. A kárpátaljaiak megjelenhettek a Záhonyban rendezett vásáron is.²⁶ A kapcsolattartást viszont komolyan nehezítették a határproblémák, elsősorban a korlátozott átkelőhelyek nehézkes megközelíthetősége, a határforgalom szüneteltetése, útlevelproblémák, amelyek a határ menti telepü-

²⁰ *Kárpátaljai napok és más rendezvények*. KISZ, 1991. február 8., 27. sz., 7. A rendezvény sikerrel le is zajlott. Összefoglalót lásd: -HYR-: *Kárpátalja Debrecenben*. KISZ, 1991. február 19., 34. sz., 1.

²¹ *Rakamazi vendégszereplés*. KISZ, 1991. február 22., 37. sz., 6.

²² KOVÁCS ELEMÉR. „*Tebenned bíztunk eleitől fogva*” KISZ, 1991. június 26., 120. sz., 1. Lásd még: *Kárpátaljaiak a világtalálkozón*. KISZ. 1991. június 27., 121. sz., 1 és 8.

²³ *A terjesztés bajjal jár. Itt vannak a magyarországi lapok!* KISZ, 1991. február 14., 31. sz., 1.

²⁴ *Nemzetközi vásár Ungváron*. KISZ, 1991. február 23., 38. sz., 8. A kiállításról még Japánban is értesültek. Lásd: FÖLDES ANDRÁS: *Holnap már minden másképp lehet*. KISZ, 1991. március 20., 54. sz., 1.

²⁵ „*Kettős célja volt: megismerkedni a Mátészalkai Tejipari Vállalat lehetőségeivel, ajánlataival és bemutatni a munkácsi üzemek termékeit*” FAZEKAS ELEMÉR: *Nemzetközi kiállítás Munkácson*. KISZ, 1991. március 2., 43. sz., 8.

²⁶ *Nemzetközi vásár Záhonyban*. KISZ, 1991. október 31., 209. sz., 1 és 7.

lések ismételt elszigetelődésével fenyegettek. Csak a határ 25 km-es szakaszán belül található települések számára tették lehetővé a határforgalmat, aminek kiterjedését az érintett települések felsorolásával a Kárpáti Igaz Szó közölte. A KMKSZ levélben fordult a Legfelsőbb Tanácshoz, hogy 75 km-re szélesítsék ki a zónát.²⁷

Fontos változást jelentett ugyanakkor a kárpátaljai magyar fiatalok magyarországi egyetemekre, főiskolákra való csábításának versenye. Miskolci, nyíregyházi, gödöllői, budapesti, debreceni felsőoktatási intézmények sorra hirdették meg a pályázatokat.²⁸ A felvételnek annyi kikötése volt, hogy a végzősök tanulmányaik befejeztével térjenek vissza szülőföldjükre, amit szándéknyilatkozatban rögzítettek. A szükséges engedélyek mellett még egy helyi kulturális szervezet ajánlása, ebben az esetben a KMKSZ-é is szükséges volt.²⁹

Politikai kapcsolatokra inkább a háttérben került sor. A KMKSZ márciusban tartott ünnepi ülésén az MDF-es meghívottak biztosították támogatásukról a helyi magyarságot,³⁰ csakúgy, mint a FIDESZ országgyűlési képviselője Mádi László, aki Técsőt és környékét kereste fel. Göncz Árpád és L. M. Kravcsuk budapesti találkozója a kárpátaljai magyar sajtóban korántsem kapott olyan hírvérést, mint Göncz 1990. szeptemberi látogatása. A szokásos tudományos, gazdasági együttműködési tervek mellett elhatározták, hogy rövid időn belül konzulátust nyitnak Ungváron.³¹ Októberben érkezett Kárpátaljára Horváth Balázs a Magyar Köztársaság tárcanélküli minisztere, aki a határon túli magyarságért volt felelős. Látogatása „egyben azt jelenti, hogy a jelenlegi magyar kormány bátran felvállalta a kisebbségben élő magyarok sorsát.” A KMKSZ meghívására érkezett, felkereste a Vereckei-hágót, Munkács és Beregszász városát. „Magyarországon nincs olyan ember – hangoztatta –, aki ne tudná, mit jelent kisebbségben élni, még Budapesten is. Ezért a határokon kívül élő magyarok érdekeit messzemenően figyelembe vesszük minden lépésünknel. Nem tesszük és nem is tehetjük meg, hogy a magyar érdekekből áldozzunk az álinternacionalizmus ürügyén, ahogyan azt a Kádár-korszakban tették.”³²

1992 politikai értelemben eseménytelenül telt, a korábbi gépezet egyes elemei működtek, de igazából beállt egyfajta pangás a kapcsolattartás bizonyos szegmenseiben. Az újság hasábjain leginkább a fiataloknak szóló versenyekről, látogatásokról szóló híradások jelentek meg. A legnagyobb társadalmi esemény-

²⁷ *Határnyit(ogat)ás*. KISZ, 1991. február 27., 40. sz., 8.

²⁸ *Kárpátaljai fiatalok magyarországi egyetemeken*. KISZ, 1991. március 22., 56. sz., 2

²⁹ *Kik tanulhatnak ösztöndíjjal a Miskolci Egyetemen?* KISZ, 1991. április 18., 74.sz., 7.

³⁰ M.K.: *Szövetségben minden haladó erővel*. Kárpátalja, 1991. március, II. évf., 4. sz. 7.

³¹ *Nem csak a közös határ köt össze bennünket*. KISZ, 1991. június 14., 112. sz., 1-2.

³² *Ministeri Látogatás*. KISZ. 1991. október 1., 188. sz., 1.

nek a Magyarok III. Világkongresszusa számított.³³ Kiemelt helyet foglalt el a határátlépéssel kapcsolatos kérdéskör. Olyan társadalmi problémákra is kerestek választ, mint a magyarországi rendszabályok, a KRESZ változása, rendőri intézkedések és hogy az átutazók mire figyeljenek oda.³⁴ A határátlépés kérdése azonban továbbra is nyitott maradt.

1992 az alapítványok éve volt. Az állami támogatások már nagyrészt alapítványokon keresztül jutottak célba. Március elején a miskolci székhelyű Kárpátalja Alapítvány Nyíregyházán rendezett Kárpátalja szellemi, kulturális és gazdasági életének fejlesztésére jótékonyági estet, amelyen Göncz Árpád is részt vett. Ismét rendeztek különböző gazdasági kiállításokat. Az egyik legígéretesebb új rendezvénynek az ungvári Magyar regionális gazdasági napok termékbemutatói számítottak. A húsvét ellenére hatalmas volt az érdeklődés, több mint ezer látogató vett részt rajta, 150 ukrain vállalkozó kereste fel, s a rendezők szakmailag is nagyot tudtak nyújtani e cégeknek.³⁵ Mindenképpen azok a kiállítások tudtak érvényesülni, amelyeken technológiailag is tudtak valamit nyújtani a nagyérdeműnek, nem csak termékiállítást, hanem munkamechanizmust, szakmai információt is szolgáltatottak.

A Kárpáti Igaz Szó 1993. január 1-jei számában képcsoportba szedte a legfontosabb 1992-es eseményeket. A magyar-magyar kapcsolatok szempontjából Fodó Sándornak, a KMKSz alapító elnökének Antall Józsefnél tett látogatását, Jeszenszky Géza és Anatolij Zlenko beregszászi találkozáját, az Asztély-Beregsurány határátkelő megnyitását, a Turul-emlékművet, az ungvári Expo '92-t, beregszászi látogatását Budapesten és budapestiekét Ungváron, a Bálint György vezette gazdátanfolyamot tartották a legfontosabbnak, de szó esett csempészekről és vámosokról is,³⁶ mint amelyek a legnagyobb hatással voltak a kárpátaljai magyar közvéleményre. 1993-ban valamivel dinamikusabban zajlottak a kapcsolatok, egyaránt kapott hideget-meleget a magyar-magyar kapcsolat kárpátaljai vonatkozása. Történt néhány olyan esemény, amely igencsak megnehezítette a két fél kapcsolatát, sőt magában a kárpátaljai magyarságban, de a magyarországi politikai életben és társadalomban is egyfajta szakadást idézett elő. Ez a fajta hozzáállás azonban a sajtó vizsgálata, elemzése során korántsem mutatkozik meg olyan éles formában, mint ahogyan azt évekkel később prezentálták. A sajtóban például alig mutatkozott meg az érdekképviselő felháborodása az ukrán-magyar alapszerződés megkötése során. Ez volt a leginkább megosztó eseménye az évnek. Igaz, az érintettek nem vallották be, de valamelyest az

³³ *Együtt a család.* KISZ, 1992. augusztus 27. 123. Sz. 4.

³⁴ ÁRMOSNÉ KISS ALICE. *Jó ha tudják. Interjú Tamás György Lajossal, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei rendőr főkapitány közbiztonsági helyettesével.* KISZ, 1992. március 3., 26.sz., 2.

³⁵ *Magyar regionális gazdasági napok Ungváron.* KISZ, 1992. április 29. 62. sz., 1.

³⁶ *Az újság szélén futottak körbe a képek.* KISZ, 1993. január 1., 1. sz., 1-2-3.

ukrán-magyar kapcsolatokban is érzékelhető volt egyfajta romlás, eltávolodás, ami a sajtó alapján sokkalta érzékletesebb volt, mint a KMKSZ passzív tiltakozása, tudomásul nem vétele.

Az események folyamatosan haladtak az ukrán-magyar alapszerződés magyarországi ratifikálása felé, mellyel a korábbi években a sajtó nem foglalkozott kellőképpen. Már az év elején, február 4-én összeült az Ukrán-Magyar Kormányközi Vegyesbizottság, amelyen részt vett Fodó Sándor is. Entz Géza címzetes államtitkár és Mikola Makarevics első külügyminiszter-helyettes megállapodtak abban, hogy ugyan a tavalyi találkozó óta történtek lépések, ám van még mit tenni, főleg az elvek kidolgozása terén. Fontos tárgyalási kérdés volt a kishatárforgalom helyreállítása. Napirenden szerepelt a magyar autonómia ügye is, mivel a választások óta nem történt érdemi változás, sem ebben, sem a térségnek szabadkereskedelmi övezetté való nyilvánításában.³⁷ A beregszászi kórház befejezéséről, a nemzeti színház és gimnázium létrehozásáról is megállapodás született.³⁸

Kiéleződtek viszont bizonyos feszültségek mindkét oldalon. Sajtócikkek kifogásolták, hogy Kárpátalján egyetlen érdekképviselőt ismer csak el az Antall-kormány, és hogy a KMKSZ beleszól a kormány ügyeibe, ugyanis állítólag ennek okán távolítottak el Fodó Sándor kérésére a Határon túli Magyarok Hivatalából két tisztségviselőt. Fodó Sándor erre úgy reagált, hogy ő nem kezdeményezte eltávolításukat, csak véleményét fejezte ki, hogy nem szeretné, ha a kárpátaljai magyarsággal Kárpátaljáról elszármazott személy, azaz közülük való foglalkozna. Entz Géza szerint nem is történt ilyesmi, sőt nem is két embert bocsátottak el, csak egynek nem véglegesítették a szerződését hivatalsszervezési okok miatt. A két cikk annyiban érdekes, hogy mindkettő a Népszavában jelent meg, egymást követően. Ezt közölte a *Kárpáti Igaz Szó*, mintegy pro és contra-ként, sőt azt is megjegyezték, nem kívánnak – bár lenne mit, állították – semmit sem hozzáfűzni, hogy az olvasó maga dönthessen az eset megítéléséről.³⁹

Az ukrán-magyar kapcsolat továbbfejlődését jelezte, hogy L. M. Kravcsuk magyarországi látogatása során Göncz Árpáddal és Antall Józseffel, valamint a parlament elnökével, Szabad Györggyel is találkozott.⁴⁰ Májusban ismét találkozott a két ország vezetője, Leonyid Kravcsuk és Antall József Ungváron, ahol Fodó Sándor is a meghívottak között volt. Ezúttal politikai és gazdasági, kétoldalú és regionális kapcsolatok fejlesztésével kapcsolatos kérdéseket vitattak meg.⁴¹ „Magyarország miniszterelnöke megnyugtatta a jelenlevőket: a belpolitikai viták nem érintik az ukrán-magyar kapcsolatokat. ...S a miniszterel-

³⁷ *Lesz szabad gazdasági övezet.* KISZ, 1993. január 28., 11.sz., 1.

³⁸ *Ukrán-magyar kormányközi tárgyalások Kijevben.* KISZ, 1993. február 6., 15. sz., 1.

³⁹ *Kétes kapcsolatok Kárpátaljával.* KISZ, 1993. február 13., 18. sz., 3.

⁴⁰ *Ukrán-magyar közös nyilatkozatot írtak alá.* KISZ, 1993. március 2., 25. sz., 1.

⁴¹ *Leonyid Kravcsuk és Antall József.* KISZ, 1993. május 1., 48. sz., 1.

nők úgy véli, a magyar országgyűlés ratifikálni fogja az ukrán-magyar alapszerződést...” Fodót az L. M. Kravcsukkal történő megbeszélés előtt, az Antall Jó-zseffel történő négyszemközti beszélgetés során a miniszterelnök támogatásáról biztosította az autonómiatörekvések terén. Antall a találkozó kapcsán kifejtette, hogy szerinte az országgyűlés ratifikálni fogja az ukrán-magyar alapszerződést. A KMKSZ – legalábbis eleinte – a sajtóban nem fűzött hozzá semmit sem az eseményekhez, Kovács Miklós júniusi írása nyomán azonban következtetni lehet arra, hogy a kárpátaljai magyarok csalódottá váltak: „Vagyis mi csak akkor lehetünk „jófiúk”, ha valamelyik magyarországi zenekarhoz igazítjuk lépteinket... Ezzel szemben kötnek a hátunk mögött egy alapszerződést. Ha azt mondják: az ukrán-magyar viszony annyira fontos, hogy ebben a kárpátaljai magyarok sorsa nem tétel, az népszerűtlen de egyenes álláspont lett volna...”⁴² A véleménynyilvánítás bizonyos szempontból megérte, mivel így sor kerülhetett a kisebbségi viszony tisztázására, megállapodtak a támogatás értékét csökkentő átutalási adóról, a Magyar Nemzeti Színház felújításáról, a beregszászi kórház befejezéséről, önálló magyar tanfelügyelői kerület, és a Nyíregyházi Mezőgazdasági Főiskola kárpátaljai tagozatának létrehozásáról.⁴³ A ratifikálást elősegítette azt is, hogy magyar főkonzulátus nyílt Ungváron.⁴⁴

A kárpátaljai magyarság számára a legígéretesebb kapcsolati tényező talán a légerekbe elhurcoltaknak a magyar állam részéről történő kárpótlása volt. Az előkészítés lassan haladt és az illetékesek több ízben is megértést kértek a helyi magyarságtól. A kárpótlási jegyek témája eleinte meglehetősen kevésbé foglalkoztatta a sajtót, később viszont részletesen kifejtették a lehetőségeket és a fontos információkat. Ismertették a megfelelő törvényeket, s az egyik cikk nem tanácsolta, hogy túladjanak rajtuk, ugyanis kamatoznak.⁴⁵ A kárpótlással kapcsolatos igénylések elbírálásának menetét is részletesen közölték, valamint bemutatták a társadalmi hozzáállást is. Arra a kérdésre, hogy az ukrán kormánytól szintén kapnak-e kárpótlást, nemleges választ adtak.⁴⁶ A kárpótlásokat az 1992–1993-as kérelmek megítélése alapján tisztázták. A nagy adatmennyiség miatt először a 85 éven felülieket (ami kb. 16.000 főt jelentett), majd a 75 éven felüli-

⁴² SZ. KOVÁCS MIKLÓS: *Üzenet a kalapács alól*. Kárpátaljai Szemle, 1993. július., 2. sz., 3.

⁴³ *Folytatta munkáját a magyar ukrán vegyesbizottság*. Kárpátaljai Szemle, 1993. július, 2. sz., 2.

⁴⁴ *Magyar főkonzulátus Ungváron*. KISZ, 1993. június 5., 63. sz., 1.

⁴⁵ *Mit lehet kezdeni a kárpótlási jeggyel? Nem érdemes azonnal túladni rajta*. KISZ, 1993. augusztus 3., 88. sz., 1. Folytatása: KISZ, 1993. augusztus 5., 89. sz., 1., KISZ, 1993. augusztus 7., 90., 1., és KISZ, 1993. augusztus 10., 91. sz., 1.

⁴⁶ A felhívást lásd: *A kárpótlási igénylők figyelmébe*. KISZ, 1993. szeptember 7., 102. sz., 3. A közhangulatot leíró cikket lásd: KOVÁCS ELEMÉR: *Kárpótlás és közérzet*. Uo.

ek igényét (50.000 fő) bírálták el. A kárpátaljaiak pozitívan fogadták az eseményt. „Vajon ki tudná megmondani, hány családba költözött területünkön remény, megnyugvás, hány embernek biztosít jobb megélhetést a Magyar Köztársaság által nyújtott kárpótlás? Fél évszázad gyötrő fájdalmaira jelentett gyógyírt tízezrek számára.”⁴⁷

A gazdasági kapcsolatok terén igazi változást a Kárpátok-Eurorégió létrehozása hozott, amely Magyarország, Lengyelország, Ukrajna, Szlovákia, Románia határmenti sávját foglalta magába.⁴⁸ A kárpátaljai szabadkereskedelmi övezet azonban a korábbi ígéretekkel ellentétben nem valósult meg. Akadályozói több zavaros elméletre hivatkoztak.⁴⁹ Kárpátaljáról több helyi vezető, pl. Emil Landovszkij, az Ungvári Polgármesteri Hivatal vezetője, Kövér György, Ungvár városi tanácsának elnöke is értetlenségét fejezte ki, és a döntést következetlenségnek nevezte, hiszen a megegyezés a korábbiakban elviekben már támogatást kapott,⁵⁰ és az Antall–Kraevcsuk találkozón az ukrán államfő formálisnak tekintette a parlament elé vitelét. A regionális együttműködés ennek ellenére megkezdődött, létrejött többek között a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Testület kárpátaljai csoportja.⁵¹ A határnak köszönhetően még a határmenti országok bűnüldöző szervei is közös munkába fogtak, Magyarország, Ukrajna, Lengyelország és Románia bűnüldözői Ungváron tanácskoztak, megosztották tapasztalataikat, és szorosabbra fűzték egymással való kapcsolatukat.⁵² A határ kapcsán lassan Ukrajna is állást foglalt, legalábbis a vámadót illetően. Az árszabás komolyan megnehezítette bizonyos áruk ki- és bevitelét az országba, mivel igen magas, nem a hazai kereseteknek megfelelő árakat szabtak meg. A külföldieknek az országból kivitt áru után 100%-os vámilletéket kellett fizetniük. Egy televízió után fizetendő vámilleték 100 amerikai dollárnak felelt meg. Korábban nem volt egyetértés az átvihető élvezeti cikkek mennyiségében sem. Ennek kérdését is tisztázták: 1 liter pálinkaféle, 2 liter bor, 200 darab cigaretta vagy annak megfelelő 200 grammnyi dohánykészítmény.⁵³ A korábban kialakult határjáró-csencselő életformát azonban kisebb mértékben tudták csak megnehezíteni.

Antall József halálát a Kárpáti Igaz Szó 1993. december 18-ai száma címlapon közölte „Egy kimagasló államférfi” címmel. A második oldalon is közölt egy cikket, amelynek írója nagyra becsülte a nemzetiségi problémák ma-

⁴⁷ OROSZ KÁLMÁN: *Ne általánosítsunk!* Kárpátaljai Szemle, 1993. július, 2. sz. 7.

⁴⁸ *Megalakult a Kárpátok-Eurorégió.* KISZ, 1993. február 16., 19. sz., 1.

⁴⁹ SZABÓ BÉLA: *Nesze semmi...* KISZ, 1993. november 13., 129. sz., 1.

⁵⁰ *Távirat a Legfelsőbb Tanácshoz.* Uo.

⁵¹ SZÁNTÓ ZSUZSANNA: *Regionális együttműködés.* KISZ, 1993. december 4., 138. sz., 1.

⁵² -BACSA-: *A bűnözés nem ismer határokat.* KISZ, 1993. június 1., 61. sz., 1.

⁵³ *Érvénybe léptek az új vámszabályok.* KISZ, 1993. január 23., 9. sz., 1.

gyarországi megoldását, a környező országokban elharapódzó nemzetiségi problémák megoldására irányuló próbálkozásokat.

Antall József halálával lezárult egy korszak. Vitathatatlan eredmények születtek a kárpátaljai és magyarországi magyarság kapcsolatának építésében, a tájékoztatás viszont számos esetben vitatható maradt. Az újságok rengeteg olyan kérdés megválaszolásával maradtak adósak, amelyeket egyébként kizárólag a sajtó alapján képtelenség megválaszolni. 1990-ben a sajtóanyagok még kimért szovjet-ízűek voltak, 1991-1992-ben azonban megjelent egyfajta határon túlra való kitekintés. Az élesebb hangvétel és a megváltozott körülményekhez való alkalmazkodás szélesebb spektrumban kívánt a kárpátaljai magyarság érdeklődési körére vagy problémáira rávilágítani. 1993-ban viszont már érződött a kárpátaljai magyarság megosztottsága.

* * *

Tanulmányomban a kárpátaljai újságírás megértéséhez a sajtóelemzésen túl szükségesnek tartottam a határon átnyúló magyar-magyar kapcsolatok néhány eseményének ismertetését is. Mindenesetre azt leszögezhetjük, hogy az egyszeri ember a sajtó alapján tájékozódott és alakította ki elképzeléseit, mely sokszor már előre készen állt a sajtó hasábjain, csak el kellett olvasnia.